

Ref: 21/74

Dato: 20. juni 2022

FTBBs kommentarer til Utdanningsdirektoratets tilsvaer

Innledning

Den 7. juni 2022 mottok FTBB Utdanningsdirektoratets tilsvaer pa vaer pastand om at Utdanningsdirektoratet diskriminerer blinde og sterkt svaksynte barn, noe som medfoerer at denne elevgruppen i dag ikke faer oppfylt sin rett til utdanning.

Klagen har 3 hovedpunkter:

1. Innfoering av nye laereplaner
2. Kompetansemal i laereplanene
3. Synspedagogisk kompetanse

Vi har satt oss noye inn i tilsvaret fra Utdanningsdirektoratet, og fastholder vaer pastand om diskriminering pa bakgrunn av foelgende kommentarer og framlegg. Vi vil med dette vise at dokumentasjonen Utdanningsdirektoratet legger frem styrker vaer pastand om diskriminering, og vi har i tillegg lagt ved ytterligere dokumentasjon som underbygger vaer pastand om diskriminering.

Kommentarer til tilsvaret

Oppsummering

I Utdanningsdirektoratet starter sitt tilsvaret med følgende:

“Oppsummert mener vi at Utdanningsdirektoratet ikke har diskriminert blinde eller sterkt svaksynte elever, verken i læreplanprosessen eller i utformingen av forslag til konkrete læreplaner, jf. likestilling- og diskrimineringsloven §§ 6 og 8, jf. § 9, og at det er en saklig grunn for de fleste valgene som er tatt i utformingen.”

Utdanningsdirektoratet viser til sin rett til å forskjellsbehandle som følge av § 9 i likestillings- og diskrimineringsloven, og at dette ikke er i strid med § 6, da de har en saklig grunn for de fleste valgene som er tatt i utformingen av nye læreplaner.

Videre skriver Utdanningsdirektoratet følgende:

“Slik vi oppfatter det bygger klagen om forskjellsbehandling mellom hørselshemmede og blinde og sterkt svaksynte i stor grad på valg som Stortinget har gjort i opplæringsloven - og nå nylig i språkloven.”

Vi ønsker å presisere at vi ikke klager på lover vedtatt av Stortinget, men hvordan Utdanningsdirektoratets arbeidsmetoder og deres veiledning på udir.no i stor grad bidrar til at blinde og sterkt svaksynte elever daglig opplever diskriminering i sin skolehverdag.

Videre skriver Utdanningsdirektoratet:

“Vi erkjenner at veilederen som nå oppdateres i samarbeid med Statped, kunne ha vært revidert tidligere, for å gi oppdatert hjelp til den lokale tilpasningen, men vi mener ikke dette i seg selv innebærer brudd på likestilling- og diskrimineringsloven § 21. For blinde og sterkt svaksynte elever vil det også være viktig med individuell tilpasning lokalt ut fra elevens behov. I en slik vurdering er både elevens rett til å bli hørt, og at det blir tatt hensyn til elevens beste sentralt, jf. barnekonvensjonen art. 3 og art. 12.”

Mangelen på oppdatert veiledningsmaterieell fører til at hver enkelt skole har en dårligere forutsetning for å kunne gjøre de nødvendige lokale tilpasningene. Det er ikke bare skolen som er forpliktet til å handle ut fra barnets beste og sørge for at barnet blir hørt jf. barnekonvensjonen art. 3 og art. 12.

På Regjeringen.no står følgende om FNs konvensjon om barnets rettigheter¹:

“Fra 2003 gjelder barnekonvensjonen som norsk lov, og den har en spesiell status ved at den går foran andre norske lover dersom de står mot hverandre. På den måten har Norge sørget for at alle, myndigheter, enkeltpersoner og organisasjoner, følger bestemmelsene i barnekonvensjonen.”

Også Utdanningsdirektoratet, som en offentlig administrativ myndighet, har de samme forpliktelsene til å handle ut fra barnekonvensjonen art. 3 og art. 12, og vi i FTBB mener at måten Utdanningsdirektoratet fraskriver seg ansvaret vitner om at de ikke tar hensyn til dette.

I barnekonvensjonen art. 3 og art. 12 kan vi lese følgende:

Artikkel 3

- 1. Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.*
- 2. Partene påtar seg å sikre barnet den beskyttelse og omsorg som er nødvendig for barnets trivsel, idet det tas hensyn til rettighetene og forpliktelsene til barnets foreldre, verger eller andre enkeltpersoner som har det juridiske ansvaret for ham eller henne, og skal treffe alle egnede, lovgivningsmessige og administrative tiltak for dette formål.*
- 3. Partene skal sikre at de institusjoner og tjenester som har ansvaret for barns omsorg eller beskyttelse, retter seg etter de standarder som er fastsatt av de kompetente myndigheter, særlig med hensyn til sikkerhet, helse, personalets antall og kvalifikasjoner samt kvalifisert tilsyn.*

Artikkel 12

- 1. Partene skal garantere et barn som er i stand til å gjøre danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.*
- 2. For dette formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller et egnet organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett.*

Dokumentene i saken viser at Utdanningsdirektoratet har unnlatt å følge faglige råd knyttet til opplærings- og undervisningstilbudet som gis til blinde og sterkt svaksynte elever. De har derfor ikke handlet ut fra barnets beste jf. barnekonvensjonen art. 3 og art. 12.

¹ [FNs konvensjon om barnets rettigheter - regjeringen.no](https://www.regjeringen.no)

Vi i FTBB har i lengre tid arbeidet for at blinde og sterkt svaksynte elever skal få tilretteleggingen de har krav på for at de skal få et likeverdig opplærings- og utdanningstilbud. Mange har engasjert seg i vårt arbeid, blant annet Likestillings- og diskrimineringsombudet og Barneombudet.

I et brev til Kunnskapsdepartementet, Arbeids- og Likestillingsdepartementet og Kommunal og Distriktsdepartementet skriver Barneombudet følgende:

“Tilgang til læremidler er en viktig forutsetning for at barn skal få realisert sin rett til utdanning, som følger av blant annet Grunnloven og Barnekonvensjonen. Staten har det overordnede ansvaret for at kommunene oppfyller barns rettigheter. Dersom lovgivning som beskytter barns rettigheter ikke blir fulgt innebærer dette at statlige myndigheter må vurdere ytterligere tiltak.”

Brevet avsluttes med følgende oppfordring:

“Barneombudet oppfatter dette som en akutt situasjon som kan få svært store negative konsekvenser for barna det gjelder. Vi oppfordrer derfor departementene til å ta tak dette omgående, og imøteser en snarlig tilbakemelding på hvordan det kan settes inn tiltak for å sikre at alle elever får læremidlene de trenger.”

Viser til vedlegg:

Vedlegg 1: 2022-03-22-Mangel-pa-universelt-utformede-laeremidler

Brevet fra Barneombudet er en av flere henvendelser til ansvarlige departement. Den første henvendelsen ble sendt fra Likestillings- og diskrimineringsombudet tilbake i september 2021.

Utdanningsdirektoratet har i lengre tid vært klar over den dramatiske situasjonen blinde og sterkt svaksynte elever befinner seg i, men har til nå ikke igangsatt noen tiltak som bedrer situasjonen på kort sikt.

Nylig har Barneombudet og Likestillings- og diskrimineringsombudet skrevet et felles brev til Stortingets utdannings- og forskningskomité og bedt om et møte siden skriftlige henvendelser til departementene ikke fører fram. I brevet står det:

“Mangel på universelt utformede digitale læremidler fører til at barn med synsnedsettelse, dysleksi og andre lese- og skrivevansker ikke får tilgang til egnede læremidler. De får dermed ikke et likeverdig utdanningstilbud og kan få begrensninger i fremtidige arbeidsmuligheter.”

Viser til vedlegg:

Vedlegg 2: 2022-06-01-Foresporsel-om-mote-med-utdannings-og-forskningskomiteen

Utdanningsdirektoratet må forstå sin rolle i den totale systemvikten vi er vitne til. Det er Utdanningsdirektoratets ansvar å legge til rette for at alle barn får skolegangen de trenger for utvikle sine ferdigheter og sikre blinde barns deltakelse og innflytelse, jf. FNs konvensjon om

barnets rettigheter. Utdanningsdirektoratet har ikke handlet ut fra barns beste i arbeidet med utvikling og innføring av de nye læreplanene. De har heller ikke sikret at det stilles krav til formell synspedagogisk kompetanse til pedagoger som skal undervise blinde og sterkt svaksynte barn, noe vi anser som strengt nødvendig for å sikre at blinde og sterkt svaksynte barn får et likeverdig opplærings- og utdanningstilbud.

Utdanningsdirektoratet forskjellsbehandler to elevgrupper med ulikt sansetap og begrunner denne forskjellsbehandlingen med at det foreligger en saklig grunn, jf. Idl §9 for brudd på Idl. §§ 6 og 8.

Vi vil med dette vise at det ikke foreligger et saklig grunn for at utdanningsdirektoratet kan forskjellsbehandle elevgruppen blinde og sterkt svaksynte barn, at det ikke foreligger noen grunn som kan rettferdiggjøre at forskjellsbehandlingen er nødvendig. Vi vil også vise at forskjellsbehandlingen Utdanningsdirektoratet er ansvarlig for og som de blinde og sterkt svaksynte barna blir utsatt for faktisk er uforholdsmessig inngripende.

Kommentarer til kapittel 3 i tilsvaret

Utvikling av nye læreplaner

I sitt svar på hvordan sårbare elever ble ivaretatt i utviklingen av de nye læreplanene skriver Utdanningsdirektoratet følgende:

“Det er riktig at det ikke var oppnevnt egne personer i hver gruppe med kompetanse på sårbare elevgrupper. Mange ulike perspektiver ble imidlertid ivaretatt gjennom formell høring og åpne innspillsrunder.”

I den formelle høringsrunden i 2019 var det kun Blindeforbundet som kommenterte på vegne av de blinde og sterkt svaksynte barna. Selv om Statpeds ansvar for å ivareta denne elevgruppen er tydelig definert innenfor Statpeds ansvarsområde, har de ikke gitt innspill til de nye læreplanene for å sikre blinde og sterkt svaksynte elevers fremtidige rett til et likeverdig utdanningstilbud. Statpeds ansvarsområde kommer tydelig fram av tildelingsbrevet for 2019:

“Statped skal bistå kommuner og fylkeskommuner ved å gi likeverdige spesialpedagogiske tjenester i hele landet. Dette inkluderer også tjenester knyttet til godkjente norske friskoler i utlandet. Statped skal bidra til kunnskaps- og kompetansespredning om likeverdig, tilpasset og inkluderende utdanning gjennom sine fagområder. Videre skal Statped også bidra til spesialpedagogiske utdanninger og forsknings- og utviklingsarbeid på det spesialpedagogiske området.

Statped skal ha spisskompetanse innen områdene syn, hørsel, kombinerte hørsels- og synsvansker (døvblindhet), sammensatte lærevansker, språk/ tale og ervervet hjerneskade. I tillegg har Statped en særlig funksjon knyttet til samiskspråklige barn, unge og voksne med spesialpedagogiske behov innen sine fagområder. Statped skal også ha spisskompetanse og tilby tjenester innenfor tegnspråk og alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK)”

Videre i tildelingsbrevet står det, under overskriften “Statped og arbeid med rammeplan og læreplaner” at:

“Statped skal ved behov bistå direktoratet i arbeid med læreplaner for hørselshemmede. Statped skal også bidra faglig inn i arbeidet med veiledningsmateriell knyttet til rammeplanen for barnehagen og læreplanverket for Kunnskapsløftet.”

Viser til vedlegg:

Vedlegg 3: statped_tildelingsbrev_2019_fra_udir.pdf

På dette tidspunktet (2019) var Statped organisert direkte under Utdanningsdirektoratet. Vi kan ikke se at Statped, som skal bistå Utdanningsdirektoratet med sin spisskompetanse innen synspedagogikk, har kommentert på læreplanene for å ivareta synshemmedes behov.

Dette var heller ikke en del av Statped's oppgaver ifølge tildelingsbrevet fra 2019. Dette viser igjen at to elevgrupper med ulikt sansetap blir forskjellsbehandlet av Utdanningsdirektoratet.

I § 9 i Likestillings- og diskrimineringsloven står følgende:

“Forskjellsbehandling er ikke i strid med forbudet i § 6 når den

- a. har et saklig formål*
- b. er nødvendig for å oppnå formålet og*
- c. ikke er uforholdsmessig inngripende overfor den eller de som forskjellsbehandles.*

(..)”

Vår vurdering er at Utdanningsdirektoratet ikke kan rettferdiggjøre forskjellsbehandlingen siden:

- a. Utdanningsdirektoratet har ikke et saklig formål for å forskjellsbehandle blinde og sterkt svaksynte barn ved å ikke be Statped om å bistå direktoratet i arbeid med læreplaner. Denne forskjellsbehandlingen har ført til at barnas beste ikke er sikret for gruppen blinde og sterkt svaksynte elever beste og deres stemme har derfor ikke blitt hørt i dette arbeidet.
- b. Utdanningsdirektoratet kan ikke vise til at denne forskjellsbehandlingen var nødvendig for å oppnå et formål.
- c. Det at Utdanningsdirektoratet forskjellsbehandlet de blinde og sterkt svaksynte barna på dette punktet, har ført til at de i dag har havnet i et utenforskap hvor de ikke mottar et likeverdig utdanningstilbud. Dette er uforholdsmessig inngripende for denne elevgruppen.

I de generelle kommentarene Blindeforbundet ga i sine høringsinnspill til læreplanene står følgende:

“Vi er opptatte av at elevers ferdigheter måles ut ifra ting det faktisk er mulig å gjennomføre med utgangspunkt i den funksjonsnedsettelsen eleven har. Synshemmede opplever i en del sammenhenger å bli vurdert ut ifra lite tilrettelagte løsninger.

(..)

Vår erfaring tilsier dessverre at det altfor ofte er mangel på vilje eller mangel på kunnskap om hvordan ting kan tilrettelegges på en god måte, og en enkel løsning blir derfor å oppfordre eleven til å søke om fritak i fag”

Disse kommentarene samsvarer med vår påstand om at læreplanene inneholder kompetansemål som ikke tar hensyn til synsnedsettelsen og at manglende kompetanse i skolene medfører at elevene ikke får den tilretteleggingen de trenger.

Vi kan ikke se at Utdanningsdirektoratet har lyttet til innspillene fra Blindeforbundet. Det har ingen verdi å ha en åpen prosess og invitere interesseorganisasjoner til å komme med høringsuttalelser dersom innspillene ikke tas til følge.

Utvikling og produksjon av læremidler

Utdanningsdirektoratet skriver:

“Det er et lokalt ansvar å vurdere hvilket konkret innhold og hvilke arbeidsmåter, læremidler og læringsressurser som kan bidra til at elevene får et tilfredsstillende utbytte av opplæringen. Utdanningsdirektoratet verken utvikler eller godkjenner ordinære læremidler.”

Vi er klar over at hver skole har ansvaret for å velge læremidler og læringsressurser, men som Utdanningsdirektoratet selv skriver, er det Statens ansvar å sørge for at læremidlene produseres. Etter innføringen av de nye læreplanene har ikke blinde og sterkt svaksynte elever hatt tilgang til egnede læremidler. Dette har tre hovedårsaker:

1. De digitale læremidlene er ikke universelt utformede og derfor ikke tilgjengelig med blindetekniske hjelpemidler.
2. Statped hadde ikke de tilrettelagte læremidlene klare høsten 2020
3. Utdanningsdirektoratets tilskuddsordninger har ikke bidratt til å sikre blinde og sterkt svaksynte elever tilgang til egnede læremidler, og Utdanningsdirektoratet har forsømt sin kontrollfunksjon og gitt støtte til utvikling og innkjøp av digitale læremidler som ikke er universelt utformede.

Universell utforming av digitale læremidler

I forbindelse med innføringen av de nye læreplanene har Utdanningsdirektoratet bevilget midler til utvikling av digitale læremidler. Det er stilt krav om at disse skal være universelt utformede, men Utdanningsdirektoratet har ikke ettersatt at de resulterende produktene tilfredsstiller lovpålagte minimumskrav om universell utforming.

Av tildelingsbrevene i denne tilskuddsordningen fremkommer følgende:

“Kontroll

Utdanningsdirektoratet, eventuelt ved Riksrevisjonen, forbeholder seg retten til å iverksette kontroll med at tilskuddsmidlene er benyttet etter forutsetningene. Dette kravet er pålagt Utdanningsdirektoratet ved § 10 i bevilgningsreglementet for Staten.”

“Brudd på vilkårene for tilskudd

Utdanningsdirektoratet kan etter skriftlig varsel kreve utbetalt tilskudd tilbakebetalt dersom kravene til læremiddelet ikke overholdes eller dersom:

- *Det er gitt uriktige opplysninger som har virket inn på tildelingen av tilskuddet.*
- *Tilskuddsmidlene er brukt til andre formål enn forutsatt.*
- *Vesentlige vilkår i tilsagnsbrevet om ferdigstillelse, kvantitet eller kvalitet i prosjektet eller utviklingen av et læremiddel ikke holdes.*

- *Tidsfrist til sluttrapportering ikke er fulgt.*
- *Kravene til regnskap ikke er fylt.*”

Universell utforming var et absolutt krav for å få tildelt tilskudd for utvikling av digitale læremidler.

Det viser seg at Utdanningsdirektoratet aldri har benyttet denne retten til kontroll, selv ikke etter at vår forening har fremlagt dokumentasjon fra digitaliseringsdirektoratet som viser at læremidler det er gitt tilskudd til ikke er universelt utformede.

Den teknologiske skolesekken

I tillegg har Utdanningsdirektoratet innført tilskuddsordninger for å stimulere kommuner og fylkeskommuner til innkjøp av digitale læremidler. Her kan leverandører registrere sine læremidler og det stilles ingen krav til dokumentasjon av at læremiddelet tilfredsstillende lovpålagte minimumskrav om universell utforming utover en egenerklæring hvor utviklerne krysser av (ja/nei) i et skjema.

Kikora er blant de læremidlene som har mottatt støtte til utvikling og er omfattet av Utdanningsdirektoratets tilskuddsordning for innkjøp av digitale læremidler. I mai 2021 ble Oslo kommune klaget inn til Diskrimineringsnemnda for de benytter Kikora i matematikkundervisningen. Saken ble behandlet i nemnda 16. mai 2022 og resultatet ble offentliggjort på Diskrimineringsnemndas nettsider noen uker senere²:

“Saken gjaldt spørsmål om diskriminering av en ungdomsskoleelev i Oslo kommune på grunn av manglende universell utforming av den digitale læringsplattformen Kikora. Nemnda kom til at læringsplattformen ikke var universelt utformet og på Oslo kommune Utdanningsetaten å rette feil som ble påpekt i den IKT-faglige uttalelsen fra Digitaliseringsdirektoratet. Frist for retting er satt til 1. august 2022. For å sikre gjennomføringen av pålegget vedtok nemnda tvangsmulkt med kroner 5 000. Nemndleder kan beslutte at tvangsmulkten begynner å løpe når fristen er utløpt dersom retting ikke har funnet sted. Saken er fortsatt under behandling.”

I sin IKT-faglige uttalelse har Tilsynet for universell utforming av IKT-løsninger skrevet:

“Avslutningsvis gjør vi oppmerksom på at vår testing er gjort på et utvalg av elementene i den digitale læringsplattformen. Det er elementer og funksjoner som ikke er testet. Vår uttale gjør ikke greie for alle feil som potensielt finnes i læringsplattformen. Selv om de påpekte feilene i uttalen korrigeres kan det derfor finnes ytterligere feil. Vi tilrår at virksomheten, med grunnlag i de feil som er avdekket gjennomfører en helhetlig gjennomgang av læringsplattformen for å sikre at minstekravene til universell utforming av ikt er ivaretatt.”

Til tross for dette blir Oslo kommune kun pålagt å rette feil og mangler som blir avdekket og dokumentert i den IKT-faglige uttalelsen.

² <https://www.diskrimineringsnemnda.no/showcase/2021000335>

Viser til vedlegg:

Vedlegg 4: IKT-faglig uttalelse - Kikora

Kikora ble klaget inn til Diskrimineringsnemnda for brudd på grunnleggende krav om universell utforming knyttet til funksjonalitet som at man kan navigere med tastatur, at teksten er tilgjengelig og at informasjonen kommer i en logisk rekkefølge slik at den gir mening. Det er derfor lite sannsynlig at resterende WCAG-krav som ikke er testet er oppfylt. Det er en stor svakhet at nemnda ikke pålegger Oslo kommune å gjennomføre en helhetlig testing og dokumentere at samtlige lovpålagte WCAG-krav (35 av 61 suksesskriterium i standarden WCAG 2.0) er tilfredsstillt i henhold til anbefalingen i den IKT-faglige uttalelsen.

Det finnes altså ingen garanti for at digitale læremidler som har vært klaget inn til Diskrimineringsnemnda tilfredsstiller lovpålagte krav. Dette er nok et bevis på at det trengs andre ordninger for å sikre at de digitale læremidlene er universelt utformede slik at de kan benyttes med blindetekniske hjelpemidler.

Vi har oversendt den IKT-faglige uttalelsen vedrørende Kikora til Utdanningsdirektoratet uten at de har fjernet Kikora fra tilskuddsordningen³. Utdanningsdirektoratet kunne her ha benyttet seg av retten til å iverksette kontroll med at tilskuddsmidlene er benyttet i henhold til forutsetningene. I denne kontrollen har de full anledning til å kreve dokumentasjon på at læremiddelet/læreplattformen oppfyller samtlige lovpålagte WCAG-krav. Utdanningsdirektoratet velger å ikke gjøre dette.

Med dette viser vi at Utdanningsdirektoratet bevisst gir tilskudd til digitale læremidler som ikke oppfyller gjeldende lovverk.

Skoler/kommunene har hatt tillitt til at informasjonen de finner på Utdanningsdirektoratets nettsider er korrekt og har derfor antatt at de digitale læremidlene de anskaffer seg via Utdanningsdirektoratets støtteordninger er universelt utformede. Det er tilnærmet ingen kompetanse ute i skolene på hva man kan forvente av et universelt utformet digitalt læremiddel. Når de blinde og sterkt svaksynte elevene strever med å benytte læremiddelet, er fokuset på elevenes såkalte "manglende" digitale ferdigheter, og ikke en grundig kontroll av om læremiddelet oppfyller de lovpålagte minimumskravene til universell utforming.

Fra tildelingsbrevet i 2019, under overskriften "Andre særskilte aktiviteter i 2019" står det Statped skal:

"Bistå Utdanningsdirektoratet med rådgivning og veiledning for universell utforming, slik at direktoratet har digitale løsninger som er tilgjengelig for alle brukergrupper."

Fra Statpeds årsrapport for samme år står det:

*"Bistå Utdanningsdirektoratet – rådgiving om universell utforming
Statped har deltatt i drøftinger med Utdanningsdirektoratet om hvordan oppdraget skal gjennomføres."*

³ <https://sokeresultat.udir.no/digitale-laremidler.html?k=kikora&start=1>

Statped sier selv at de ikke har kompetanse innen universell utforming av digitale læremidler og vil dermed ikke kunne bistå ved å gi råd til Utdanningsdirektoratet innen dette området. Det kommer ikke fram av årsrapporten hva som kom ut av drøftingene mellom Statped og Utdanningsdirektoratet om hvordan dette oppdraget skulle gjennomføres.

Viser til vedlegg:

Vedlegg 3: statped_tildelingsbrev_2019_fra_udir

Vedlegg 5: statped_aarsrapport_2019

Statped bistår i dag Utdanningsdirektoratet i forbindelse med tilrettelegging av digitale eksamener, men disse er ikke fullt tilgjengelig for blinde og sterkt svaksynte elever. Statped sier derfor i sin veiledning til skolene at det vil være nødvendig med sekretærhjelp i forbindelse med gjennomføringen av eksamen slik at eleven skal kunne fokusere på det faglige og ikke bruke tid på "tekniske problemer". Dette viser igjen at Utdanningsdirektoratet ikke tar universell utforming på alvor siden de lager digitale løsninger hvor elever som benytter skjermleser vil trenge hjelp med gjennomføringen.

Den 18. mars 2022 hadde Foreldre til blinde barn et møte med Statped hvor vi diskuterte blant annet bruken av digitale læremidler i skolen. I referatet fra dette møtet står det:

***“FTBB spurte** hva Statpeds rådgivere gjør når de er ute i skolen og ser ressurser som er i bruk, og som ikke fungerer.*

***Statped svarte** at rådgiverne er tydelige på hva som fungerer og hva som skaper utfordringer. Ofte er det allerede gjort valg på kommune- og skolenivå. Da blir jobben å finne løsninger på hvordan ressursene kan brukes, eller om det finnes alternativer. Rådgiverne har kompetanse på hvordan hjelpemiddelteknologien fungerer opp mot læringsressursene, og kan veilede på hvordan utfordringer kan løses.*

***FTBB minnet om** at foreningen eksisterer fordi mange elever ikke har tilgang til egnede læremidler, og at Statped må gå i seg selv og innse at Statped ikke har en standardisert måte å veilede skoler på med tanke på valg av læremidler.*

***Statped erkjenner** at det er skoler hvor dette ikke fungerer godt, og hvor elever ikke har tilgang til egnede læremidler. Statped har en ambisjon om å bidra til å gjøre det bedre for alle.*

***Statped fremholdt** at de er klar over at forholdene varierer fra skole til skole, og at målet selvfølgelig er å bidra til å gjøre opplærings situasjonen så god som mulig for alle synshemmede elever. De erkjente samtidig at Statped kanskje har hatt for stor tiltro til at de lovmessige kravene til uu skulle løse mange av utfordringene vi ser, og at vi nå erfarer at dette ofte ikke er tilfellet. Samtidig må man være klar over at denne elevgruppen har behov for tilrettelegging utover uu i mange tilfeller.”*

Viser til vedlegg:

Vedlegg 6: 2022-03-18-Referat-møte-FTBB-Statped

Statped svarer altså at valg av læremidler gjøres på kommune- og skolenivå og at de ikke kan påvirke dette, men vise hvordan de digitale læremidlene fungerer med blindetekniske hjelpemidler. Vi anser det som et stort problem at Statped ikke har kunnskap om universell utforming av IKT-løsninger da mange skoler utelukkende baserer seg på digitale læremidler og andre digitale ressurser.

Statped fraråder ikke bruken av digitale læremidler som kun er delvis tilgjengelige for den blinde eleven, noe som medfører at eleven er avhengig av sekretærhjelp i skolearbeidet. I praksis betyr dette at assistenter og foresatte må navigere, lese høyt og fylle inn svar, siden disse helt grunnleggende kravene til universell utforming ikke er tilfredsstillende. I andre tilfeller blir elever lært opp til å navigere på egenhånd ved hjelp av innfløkte metoder som stiller urimelig høye krav til elevens digitale ferdigheter.

Videre skriver Statped at de er klar over at det er store variasjoner mellom skolene men at de har ambisjon om å bidra til å gjøre ting bedre. Dette har ingen verdi for elevene som går på skoler hvor dette ikke fungerer.

Tilrettelagte læremidler fra Statped

I Statpeds årsrapport fra 2019 står følgende:

“I forbindelse med nye læreplaner forventer vi at antall bestillinger av nye tilrettelagte bøker vil øke.”

I årsrapporten fra 2020 kan vi lese at det ikke gikk slik Statped forventet:

“Vi forventet en stor økning i etterspørselen etter læreverk i forbindelse med LK20. Det viste seg imidlertid at etterspørselen ikke økte så mye som forventet. Erfaringen er at flere bøker til LK20 ble levert sent fra forlagene, og at skolene trolig valgte å utsette innkjøp. Vi tilrettelegger imidlertid disse bøkene fortløpende når de foreligger, i tett dialog med skolene.”

Viser til vedlegg:

Vedlegg 5: statped_aarsrapport_2019

Vedlegg 7: statped_-arsrapport-2020_web

Statped starter ikke arbeidet med å utvikle tilrettelagte læremidler for synshemmede elever før de mottar bestillinger fra skolene. Fristen for å melde inn ønske om tilrettelagte læremidler fra Statped er i januar for bøker som skal være klare i august samme år. Dette betyr at bestillingsfristen var kun få måneder etter at de nye læreplanene ble lansert i november 2019. Vi kan ikke forstå hvordan det var tenkt at synshemmede elever skulle ivaretas med tanke på å ha læremidler klare til skolestart høsten 2020.

Vi ser også at noen skoler i liten grad benytter det tilrettelagte lærematerialet fra Statped. I slike tilfeller er det lærerne ved skolen som selv tilrettelegger undervisningsmaterialet - uten at de har formell synspedagogisk kompetanse og at noen (f.eks. Statped) kontrollerer at tilretteleggingen er av tilstrekkelig kvalitet.

I sitt tilsvaer skriver Utdanningsdirektoratet:

“Utdanningsdirektoratet har ogsaa en tilskuddsordning for saerskilt tilrettelagte laeremidler, der laeremiddelprodusenter kan soeke, og i 2022 er laeremidler som er utviklet for elever med nedsatt syn prioritert.”

Denne ordningen omhandler universell utforming utover de lovpaaagte minstekravene. Pa Utdanningsdirektoratets nettsider kan vi lese foelgende om denne ordningen:

“Laeremiddel som er utvikla for elever med nedsett syn, og som kan brukast av alle. Laeremiddelet ma vere optimalisert for bruk av skjermleser utover dagens krav til universell utforming. Vi prioriterer laeremiddel som gir gode alternativ til tekstleg informasjon. Dette kan til doemes vere lydillustrasjoner eller fysiske konkretar. Videoar skal vere synstolka.”

Vi kan ikke se at Utdanningsdirektoratet har oppfylt sin lovpaaagte plikt til a soerge for at det utvikles laeremidler for alle elever ved at de i 2022 prioriterer laeremidler som kan benyttes med skjermleser. Problemene vaare barn stoer pa er i hovedsak knyttet til at minstekravene om universell utforming ikke er tilfredsstilt.

Fristen for a soeke pa denne ordningen var 29. april 2022. Det er ikke tilstrekkelig a lage tilskuddsordninger hvor utviklere *kan* soeke. Det er kun relevant a referere til denne ordningen dersom Utdanningsdirektoratet har stoettet konkrete prosjekter som vil paavirke blinde og sterkt svaksynte elevers tilgang til egnede laeremidler.

Vi ber derfor Utdanningsdirektoratet om a fremlegge en oversikt over laeremidler som har faatt innvilget støtte for a lage laeremidler for elever med nedsatt syn.

I Utdanningsdirektoratets tilsvaer leser vi videre:

“I sitt svar til Stortinget i november 2021 skrev kunnskapsministeren: «Departementet har hatt en aopen prosess med hensyn til innholdet i de nye laereplanene slik at forlagene og andre produsenter skulle ha mulighet til a jobbe med produksjon av laeremidler parallelt med fagfornyelsen. Med innfoering av ny laereplan erfarer vi likevel at en del laeremidler har vaert forsinket fra forlagene. Pandemien har trolig bidratt til at situasjonen har vaert noe mer utfordrende i ar ogsaa for forlagene.»”

Vi finner ikke hold i kunnskapsministerens pastand om at pandemien har forsinket utviklingen av nye laeremidler. I en nyhetsartikkel fra april 2020 sier Kristenn Einarsson, administrerende direktor i Forleggerforeningen, at forlagene er i rute og at en utsettelse av innfoeringen av de nye laereplanene vil pafoere forlagsbransjen store oekonomiske tap.

Viser til vedlegg:

Vedlegg 8: 2020-04-29 - Skolereformutsettelse er dramatisk for forlagene

Dersom en av forutsetningene for a lykkes med innfoeringen av de nye laereplanene var at laeremidler ble produsert parallelt med utviklingen av laereplanene, var det

Utdanningsdirektoratets ansvar å etterse at dette arbeidet var i rute og at alle elever fikk tilgang til egnede læremidler fra første skoledag.

Brudd på regelverket?

Utvikling av nye læreplaner

For noen år siden gjennomførte Blindeforbundet en undersøkelse som viser at 41% av blinde kvinner er uføre, de fleste blir uføre i ung alder. En allerede krevende situasjon ble betydelig forverret etter innføringen av de nye læreplanene. Basert på dagens krise i utdanningssektoren forventer Blindeforbundet en økning av uføretrygdede i årene framover. Det er derfor ikke uten grunn at vi er alvorlig bekymret for våre barns fremtid.

Siden interesseorganisasjonens innspill ikke ble lyttet til og fagmiljøet i Statped ikke ble bedt om å komme med innspill på vegne av synshemmede elever, er det ikke relevant å referere til høringsrunden i 2019. Utdanningsdirektoratet burde, i sitt tildelingsbrev til Statped, gitt Statped i oppdrag å kommentere på vegne av alle elevgrupper hvor Statped har spisskompetanse, ikke kun på vegne av de hørselshemmede elevene.

Vi fastholder derfor vår påstand om at Utdanningsdirektoratet diskriminerte de synshemmede elevene i arbeidet med å utvikle nye læreplaner, at forskjellsbehandlingen de har utøvd ikke er til denne elevgruppens beste og at stemmen til disse barna ikke er blitt hørt. Fremlagt dokumentasjon viser til at denne elevgruppen ikke er hensyntatt i arbeidet med innføring av nye læreplaner.

Utvikling og produksjon av læremidler

Utdanningsdirektoratet har ikke ført kontroll med at de digitale læremidlene som er omfattet av deres støtteordninger oppfyller lovpålagte krav om universell utforming. Vi mener det er rimelig å forvente at Utdanningsdirektoratet har et fokus på dette da det lovpålagte krav om universell utforming er relativt nytt (fra 1.1.2021 gjaldt dette alle digitale læremidler).

Med den store satsingen på innføring av digitale læremidler i forbindelse med innføring av de nye læreplanene, har hverken Utdanningsdirektoratet eller Statped ettersett at de digitale læremidlene fungerer for blinde og sterkt svaksynte elever. I 2019 var Statped underlagt Utdanningsdirektoratet og dette burde opplagt vært en del av Statpeds oppgaver i forbindelse med innføringen av de nye læreplanene.

Siden Statped ikke har kompetanse innen universell utforming av digitale læremidler, har de ingen mulighet til å gi skolene veiledningen de trenger i forbindelse med valg av digitale læremidler. Å bygge kompetanse innen universell utforming av digitale læremidler burde selvsagt også vært på lista over Statpeds oppdrag i tildelingsbrevet fra Utdanningsdirektoratet.

I sitt tilsvare påstår Utdanningsdirektoratet følgende:

“Manglende fremdrift generelt i læremiddelutvikling på grunn av pandemien har, som for andre elever, påvirket tilgangen på tilrettelagte læremidler for blinde og sterkt svaksynte.”

Gjennom hele pandemien skulle sårbare barn skjermes i størst mulig grad. Dersom pandemien er årsaken til at blinde og sterkt svaksynte elever ikke har tilgang tilrettelagte læremidler, har Utdanningsdirektoratet sviktet denne elevgruppen. I vurderingen av hvilke tiltak som var nødvendige og forsvarlige skulle det legges stor vekt på elevens beste, jf. Midlertidig lov om tilpasninger i barnehageloven, opplæringslova og privatskolelova for å avhjelpe konsekvenser av utbrudd av covid-19 § 8.

Nå, snart 2 år etter at de nye læreplanene ble innført, står mange av barna våre fremdeles uten tilgang til egnede læremidler og er i stor grad avhengig av sekretærhjelp. Vi viser med dette at det ikke er hold i Utdanningsdirektoratet påstand om at pandemien er en medvirkende årsak til mangelen på egnede læremidler til blinde og sterkt svaksynte elever.

Vi fastholder vår påstand om at Utdanningsdirektoratet diskriminerer våre barn i forbindelse med utvikling og produksjon av læremidler siden:

- De i sine tilskuddsordninger hverken har gjort eller gjør nødvendig ettersyn av at læremidlene som mottar tilskudd tilfredsstill minimumskravene til universell utforming.
- De ikke sørget for at Statped utviklet læremidler som samsvarte med de nye læreplanene da de ble innført høsten 2020.

Det er et lokalt ansvar å tilrettelegge undervisningen, men Utdanningsdirektoratet er ansvarlig for at dette er mulig å få til innenfor de overordnede rammene og føringene de fastsetter. Uten tilgang til egnede læremidler, har ikke skolene mulighet til å gi våre barn den tilpassede opplæringen de har krav på. Vi fastholder derfor vår påstand om at Utdanningsdirektoratet er ansvarlige for den pågående diskrimineringen av våre barn.

Kommentarer til kapittel 4 i tilsvaret

Kompetansemål som forutsetter syn

I Utdanningsdirektoratets tilsvaret leser vi:

“Etter vår vurdering er det ikke slik at læreplanene er utformet slik at de forutsetter syn for å utvikle kompetanse i fagene. De krever imidlertid at skoler og skoleeiere i sin fortolkning av læreplanen, tar i bruk det pedagogiske handlingsrommet som læreplanene gir, for å tilpasse innhold og arbeidsmåter som kan bidra til at elevene oppnår kompetansemålene.”

Handlingsrommet i læreplanene går kun på å tilpasse innhold og arbeidsmåter. Det åpner ikke opp for at begrensningene som ligger de blindetekniske hjelpemidlene og manglende tilgang til egnede læremidler tas med i vurderingen av måloppnåelse.

Eksempelet vi tok med fra kunst og håndverk i vår klage viser dette. Her var det en taktil linjal som var begrensning. I språkfag vil tilgangen til universelt utformede digitale ordbøker være en mulig begrensning. På 10. trinn elevene kunne “forstå fleire typer kart og digitale verktøy og bruke dei til å orientere seg i kjende og ukjende miljø” i kroppsøving og i musikk skal de “skape og programmere musikalske forløp ved å eksperimentere med lyd fra ulike kilder”. Dette er bare noen få eksempler hvor det i dag benyttes digitale verktøy som her krever syn.

Hørselshemmede elever har egne læreplaner i drama og rytmikk. Begrunnelsen for dette er ikke at tegnspråk er anerkjent som et eget språk, men at elevene har nedsatt hørsel. Utfordringer knyttet til at blinde og sterkt svaksynte elever blir vurdert etter kompetansemål som forutsetter syn, var et av innspillene Blindeforbundet kom med i høringsrunden. Dette ble ikke lyttet til siden handlingsrommet i læreplanene ikke åpner for at synsnedsettelsen ihensyntas i vurderingen av måloppnåelse.

Videre i tilsvaret står det:

“Som del av prosessen med revidering av veilederen fra 2013, har Statped og Utdanningsdirektoratet fra januar 2022 gått gjennom hvilke læreplaner som har kompetansemål og innhold i læreplanen som kan være krevende å nå for blinde og sterkt svaksynte elever, og hvor det er spesielt viktig at opplæringen tilpasses på en god måte.

I gjennomgangen av kompetansemål, har Statped spilt inn at det er behov for å se nærmere på læreplanen i kunst og håndverk, knyttet til kompetansemål som omhandler håndverksferdigheter og visuell kommunikasjon. Vi har foreslått for Kunnskapsdepartementet at vi utreder nærmere om det er behov for å gjøre mindre justeringer i læreplanen for å gjøre den lettere å tilpasse til blinde og sterkt svaksynte elever.”

Fram til 01. januar 2020 var Statped organisert under Utdanningsdirektoratet og det er derfor Utdanningsdirektoratet som utformet Statpeds tildelingsbrev.

Både arbeidet med å revidere veilederen og vurdere behov for justeringer i læreplanene slik at de lettere kan tilpasses blinde og sterkt svaksynte elever, burde vært en del av Statpeds oppdrag i alle år det ble arbeidet med de nye læreplanene. Da kunne dette arbeidet vært ferdigstilt innen høsten 2020 da de nye læreplanene ble innført.

Det at Utdanningsdirektoratet nå ser det nødvendig gå gjennom hvilke læreplaner som har kompetansemål og innhold i læreplanen som kan være krevende å nå for blinde og sterkt svaksynte elever, er en vedkjennelse av at denne gruppen elever ikke er blitt hensyntatt, hva gjelder retten til barnets beste og retten til å bli hørt jf. barnekonvensjonen art. 3 og art. 12, i deres arbeid med å utvikle de nye læreplaner.

I Statpeds utdaterte veileder fra 2013 står det:

“De fleste eksemplene på undervisningsopplegg som er beskrevet i veiledningsmateriellet, tar utgangspunkt i at to lærere samarbeider om opplæringen. Dette innebærer at lærerne har et felles ansvar for arbeidet i klassen, og at det er satt av tilstrekkelig tid til samarbeid, planlegging og tilrettelegging.

For at arbeid med kompetansemål skal kunne legges opp på en tilfredsstillende måte, er det en fordel om lærerne har synspedagogisk kompetanse.”

Noen skoler, men langt ifra alle, arbeider etter denne modellen. Det stilles i dag ingen krav knyttet til organiseringen av undervisningen eller synspedagogisk kompetanse i skolene. Denne veilederen har ingen verdi for de elevene som går på skoler hvor denne veilederen fra Statped besluttes å ikke følges. Disse elevene får ikke et likeverdig utdannings- og opplæringstilbud.

Ikke egne læreplaner og kriterier for måloppnåelse

Til orientering er det ikke gjort en faglig vurdering av om det er behov for egne læreplaner i fellesfagene slik vi etterlyser, men kun i forhold til opplæring gitt etter §§ 2-14 og 3-10.

Oppdrag 45-09 besto av følgende to deloppdrag:

- **Deloppdrag 1:** Vurdere behovet for å fastsette nasjonale læreplaner eller utarbeide en veileder til opplæring i punktskrift, mobilitet og opplæring i bruk av nødvendige tekniske hjelpemidler for opplæringen etter opplæringslovens § 2-14 og § 3-10
- **Deloppdrag 2:** Utdanningsdirektoratets vurdering av om dagens læreplaner i fag inneholder formuleringer som skaper hindringer for at sterkt svaksynte og blinde elever kan nå de fastlagte kompetansemålene.

På delopdrag 1 er Statpeds faglige anbefaling som følger:

“Huseby og Tambartun anbefaler at det utarbeides materiell, for eksempel i form av retningslinjer, som gir en grad av forpliktelse for skoleeier når det gjelder

- *innholdet i opplæringa*
- *metodiske tilnærminger i rettighetsfagene*
- *kompetanse for å undervise*

Dette vil bidra til at skolene søker å tilegne seg mer synspedagogisk kompetanse i form av etter- og videreutdanning for lærere og at assistentbruken reduseres. I tillegg bør det klargjøre forholdet mellom vedtak og opplæring etter § 5-1 og etter §§ 2-14 / 3-10. Et slikt materiell må suppleres med metodiske veiledningshefter med spesifikt faginnhold og metodikk.”

I vedlegget til Statpeds svar på oppdragsbrev 45-09 - del 1 står følgende:

“Huseby og Tambartun har i mange år sett at det er uheldig at det ikke foreligger en læreplan i rettighetsfagene. Dette understreket også flere skoler i sine kommentarer. Noen skoler - også i undersøkelsen - har dessuten gitt uttrykk for at de savner en mal for IOP i fagemnene.”

“4.2.2 Konsekvenser og betydning for eleven

I tilnærmet 100% av resultatene kom det fram at timene var nødvendige for at elevene skulle kunne lære og utvikle seg etter sine forutsetninger, og for at de skulle kunne få et rimelig utbytte av undervisningen i de ordinære skolefagene. I de få tilfellene dette ikke kom fram, sa skolen at de ikke hadde bakgrunn for å kunne vurdere dette.”

På delopdrag 2 anbefaler Statped følgende:

“Med bakgrunn i ovenstående hindringer anbefaler Huseby og Tambartun at det nedsettes en arbeidsgruppe med representanter fra Utdanningsdirektoratet, Huseby og Tambartun. Gruppens mandat bør være å utarbeide:

- *Retningslinjer for vurdering av oppnåelse av kompetansemål som er visuelt og/eller praktisk basert — relatert til synshemmede elever*
- *Retningslinjer for tilrettelegging ved eksamen og prøver for synshemmede elever*
- *Kompetansekrav til lærere som skal undervise synshemmede elever”*

Disse faglige anbefalingen ble ikke lyttet til da det hverken finnes anbefalte retningslinjer eller kompetansekrav til lærere som underviser synshemmede elever.

Der Statped foreslo at det ble utarbeidet “retningslinjer som gir en grad av forpliktelse” valgte direktoratet i stedet at det skulle utarbeides “veiledere”. Det er en signifikant forskjell mellom forpliktende retningslinjer og veiledere siden forpliktende retningslinjer er noe man MÅ følge, mens veiledere er noe man KAN følge. Det er mange skoler som velger å ikke følge Statpeds veiledere.

Statped's "Veiledningsmateriell om å tilrettelegge opplæringen i fag for sterkt svaksynte og blinde elever" omhandler kun noen få utvalgte opplæringsmål i fagene norsk, matematikk, natrufag og kroppsøving. Den faglige anbefalingen, om å utarbeide retningslinjer for vurdering av måloppnåelse av kompetansemål som er visuelt og/eller praktisk basert, er ikke fulgt opp fra Utdanningsdirektoratet sin side. Dette fører til en direkte diskriminering siden synstapet ikke ihensyntas i vurderingen av måloppnåelse.

Det er i dette tilfellet Statped som, med sin spisskompetanse innen syn, representerer elevens stemme og skal sikre elevens beste for denne elevgruppen.

Utdanningsdirektoratet er forpliktet til å handle ut fra barnas rettigheter gitt av barnekonvensjonen, og det foreligger derfor ingen saklig grunn for denne diskrimineringen.

I Utdanningsdirektoratets tilsvarende står følgende:

“Utdanningsdirektoratet foreslo også å gå gjennom læreplanene med tanke på tilpasset opplæring for blinde og sterkt svaksynte elever.”

Vi finner ikke hold for denne påstanden i det vedlagte materialet og ber Utdanningsdirektoratet om å komme tilbake med en nøyaktig referanse. Faktum er at dette ikke ble fulgt opp av Utdanningsdirektoratet i deres formulering av Statped's tildelingsbrev i årene som fulgte. Utdanningsdirektoratets forsømmelse av de synshemmede barna anses som svært graverende.

Mulighet for å nå toppkarakter

I sitt tilsvarende skriver Utdanningsdirektoratet at:

“Kompetansemålene er grunnlaget for vurderingen, og disse skal ses i lys av teksten «om faget», jf. forskrift til opplæringsloven § 3-3. Her står det også at forutsetninger ikke skal inn i vurderingen av fag. En standpunktkarakter skal etter forskrift til opplæringsloven § 3-15 fastsettes med utgangspunkt i elevenes samlede kompetanse ved avslutningen av opplæringen, ikke på bakgrunn av enkelte kompetansemål.”

I de refererte paragrafene i forskriften til opplæringslova står det:

“§ 3-3. Vurdering i fag

Formålet med vurdering i fag er å fremme læring og bidra til lærelyst underveis, og å gi informasjon om kompetanse underveis og ved avslutninga av opplæringa i faget.

Grunnlaget for vurdering i fag er kompetansemåla i læreplanen i faget. Kompetansemåla skal forståast i lys av teksten om faget i læreplanen. Elevar, lærlingar, lære kandidat og praksisbrevkandidatar skal vere kjende med læreplanen i faget.

Føresetnader, fråvær, orden eller åtferd skal ikkje inn i vurderinga i fag. Innsats er berre ein del av grunnlaget for vurdering dersom det følgjer av læreplanen i faget.

Elevar, lærlingar, lære kandidat og praksisbrevkandidat skal møte fram og delta aktivt i opplæringa. Stort fråvær eller andre særlege grunnar kan føre til at lærar og instruktør ikkje har tilstrekkeleg vurderingsgrunnlag til å gi halvårsvurdering med karakter eller standpunktkarakter i fag.”

“§ 3-15. Standpunktkarakterar i fag

Ein standpunktkarakter skal vere uttrykk for den samla kompetansen eleven har i faget ved avslutninga av opplæringa.”

Slik vi, og andre med oss, tolker dette, så medfører formuleringene “Grunnlaget for vurdering i fag er kompetansemåla i læreplanen i faget” og “Føresetnader, fråvær, orden eller åtferd skal ikkje inn i vurderinga i fag” at blinde og sterkt svaksynte elever, som følger ordinær undervisning, blir vurdert på alle kompetansemål uten at det gis rom for å ta hensyn til synsnedsettelsen.

Dersom Utdanningsdirektoratet mener at det finnes rom for å ta hensyn til synsnedsettelsen i vurderingen av den samlede kompetansen i faget, må dette tydeliggjøres i deres veiledning slik at de som er ansvarlige for opplæringen av blinde og sterkt svaksynte er bevisste på dette handlingsrommet.

Et av våre medlemmer sendte i august 2021 en henvendelse til Walter Frøyen, regiondirektør for Statped Sørøst, og stilte følgende spørsmål:

“Noen av målene i læreplanene kan ikke nås av blinde, som f.eks. Løkkeskrift/stavskrift i norsk. Vi lurer derfor på:

- 1. Har Statped gått gjennom læreplanene og identifisert læringsmål/aktiviteter som er vanskelig/mulig for blinde å nå?*
- 2. Har Statped laget et forslag til alternative aktiviteter?*

Vi tenker at det hadde vært nyttig for skolene med mer direkte veiledning til problemstillinger man vet dukker opp.

Videre ser vi at blinde elever opplever at de blir evaluert på mål de ikke har forutsetninger til å oppnå. Til de gamle læreplanene har vi blitt gjort oppmerksomme på at det fantes veiledere til evaluering/karaktersetting. Vi lurer derfor på:

- 3. Finnes det veiledere basert på de nye læreplanene?*
- 4. Skal blinde kunne oppnå toppkarakter i alle fag, dvs. at forutsetningene tas hensyn til der det er nødvendig, eller er det slik de alltid skal bli evaluert på lik linje med sine seende medelever?*

Bakgrunnen til alle disse spørsmålene er at vi foreldre ser store variasjoner i hvordan hver enkelt skole løser disse problemstillingene.

Dersom også disse spørsmålene er mer relevante for det nasjonale brukerrådet, forventer jeg at dere sender dem videre dit og kommer med tilbakemelding til meg når dere har drøftet disse spørsmålene slik at jeg kan videreformidle svarene til de foreldrene som lurer på dette.”

Svaret fra regionsdirektøren var som følger:

“Spørsmålene som stilles, i denne eposten, er av både juridisk og læreplanmessig karakter. Det ligger ikke til Statpeds mandat å svare på dette. Spørsmålene bør rettes til Utdanningsdirektoratet som forvalter rettigheter, lovverk og læreplaner.

Jeg er også informert av Marit Elin Eide, regiondirektør i Statped Midt og leder for faglig brukerråd SYN, at det vil bli reist en sak i dette organet, på førstkommende møte. Saken er meldt av Espen Lahnstein.”

Viser til vedlegg:

Vedlegg 9: 25.08.2021 - e-postkorrespondanse foresatt og Statped

Svaret fra regionsdirektøren er svært interessant; Det er ikke Statpeds mandat å svare på spørsmål knyttet til kompetansemål som krever syn og om blinde elever har mulighet til å oppnå toppkarakter.

Spørsmålene ble ikke besvart i Statpeds faglige brukerrådet for syn den 1. september 2021, men i referatet fra det neste møte, 9. februar 2022, kommer det fram at arbeidet med å fornye veiledningsmaterialet i henhold til LK20 har startet.

Viser til vedlegg:

Vedlegg 10: 010921godkjent-referat-faglig-brukerrad-syn

Vedlegg 11: 090222godkjent-referat-faglig-brukerrad-syn

Fritak i stedet for tilrettelegging

Om fritak skriver Utdanningsdirektoratet følgende:

“Grunnlaget for å frita elever i fag, kan ikke være at skoleeier opplever faget som krevende å tilpasse. Skoleeier kan gjøre avvik fra læreplanverket for enkeltelever i vedtak om spesialundervisning. Alle slike avvik må være begrunnet i elevens behov, og gå frem av sakkyndig vurdering og vedtaket. Det betyr at avvik bare kan bli begrunnet ut fra fagligpedagogiske årsaker, ikke ut fra skoleeiers økonomi eller manglende kompetanse.”

Det er ikke slik at skolen og PPT anbefaler fritak begrunnet med kostnaden ved tilpasninger i undervisningen, f eks i form av tilrettelegging av materiell, kompetanseheving hos pedagogisk personell, økt lærertetthet, osv. Anbefaling om fritak kommer som følge av år med manglende tilpasset undervisning, som medfører at eleven ikke lenger klarer å følge den ordinære klasseromsundervisningen.

I vedlegget til Statpeds svar på oppdragsbrev 45-09 - del 1 fra 2011 står følgende:

“For en del skoler kom det fram at skolens økonomi til å skjømte timene, var dårlig. Selv om PPT hadde anbefalt timene, ble ikke skolens tildeling alltid økt. Flere skoler ga uttrykk for at øremerkede midler (inkl. midler etter §5-1) til en blind elev hadde vært en fordel.”

I mars 2022 hadde FTBB møte med Statped hvor vi i forkant hadde utfordret Statped til å være tydelige på hva de mener skal til for å lykkes. Økonomi er ett av punktene Statped fremmer når de lister opp de faktorene som kjennetegner skoler som lykkes. Det er altså ingen selvfølge at skolene gjør de nødvendige økonomiske prioriteringene.

Viser til vedlegg:

Vedlegg 6: 2022-03-18-Referat-møte-FTBB-Statped

Utdanningsdirektoratet lyttet ikke til bekymringsmeldingene de mottok fra Statped i 2011. Fremdeles ligger ansvaret for å gjøre de nødvendige prioriteringene hos hver enkelt rektor på hver enkelt skole. Det er normalt ingen synspedagogisk kompetanse hos de som tar de lokale beslutningene og det er store variasjoner i deres vilje/ønske om å ta imot veiledning fra Statped. Dersom direktoratet hadde lyttet til de faglige rådene de fikk fra Statped i 2011, om å utarbeide retningslinjer med grad av forpliktelse og stilt krav om synspedagogisk kompetanse, ville våre barns rett til opplæring vært mye bedre ivaretatt. Vi vil med dette ansvarliggjøre Utdanningsdirektoratet for ikke å ha hørt denne elevgruppens stemme tilbake i 2011. Dette har ført til et utenforskap og en forskjellsbehandling som er uforholdsmessig inngripende for de blinde og sterkt svaksynte barna.

Revisjon av støttemateriell og veileder

Utdanningsdirektoratet anerkjenner ikke den sentrale rollen elevens digitale ferdigheter har fått i de nye læreplanene. Siden ingen digitale løsninger per i dag tilfredsstiller kravene til universell utforming⁴, og hverken Statped eller skolene har kompetanse innen universell utforming av IKT-løsninger, er det opplagt at det er et stort behov for en oppdatering av støttematerialet.

Behov for revidering av støttemateriell var tema i Statpeds Faglig brukerråd syn i februar 2020. Fra møtoreferatet kan vi lese:

“Statped orienterte om at de har spilt inn til Udir at veilederen om arbeid med kompetansemål må revideres i og med fagfornyelsen. Statped vil følge opp dette.”

⁴ [Universell utforming av digitale læremidler – en analyse av status og relevante tiltak](#)

Fra referatet i februar 2022, altså to år senere, kan vi lese:

“I dag er veiledningsmateriellet om å tilrettelegge opplæringen i fag for elever som er blinde og sterkt svaksynte, mye brukt. Det samme gjelder veilederen om opplæring etter §§ 2-14 og 3-10. Statped og organisasjonene har imidlertid lenge vært opptatt av at det er behov for en revisjon av materiellet. Statped har derfor over tid hatt dialog med Udir om å oppdatere og fornye dette materiellet. Det er nå etablert en arbeidsgruppe som er i gang med å utvikle et nytt støttemateriell som er tilpasset LK20. Gruppen har representasjon både fra Udir og Statped, og det er etablert en styringsgruppe med avdelingsdirektører fra Udir og avdelingsledere fra Statped. Dette er et arbeid Statped prioriterer høyt, og målet er å ferdigstille materiellet i løpet av tidlig vår 2022.”

Viser til vedlegg:

Vedlegg 11: 090222godkjent-referat-faglig-brukerrad-syn

Vedlegg 12: 050220referat-faglig-brukerrad-syn

Dette viser igjen at Utdanningsdirektoratet ikke har lyttet til de faglige rådene fra Statped slik at veiledningsmateriellet var revidert og i samsvar med LK20 i tide til innføringen. Målsettingen om å ha dette arbeidet ferdig våren 2022 ble ikke nådd da det fremdeles pågår.

Brudd på regelverket?

I tilsvaret skriver Utdanningsdirektoratet følgende:

“Hensikten med støttemateriellet er å sette de som jobber med blinde og sterkt svaksynte elever bedre i stand til å gjøre vurderinger og tilpasninger på tvers av situasjoner og fag. Veiledningen vil ikke gjelde tilpasning av hvert enkelt kompetansemål i alle læreplaner. Det er ingen som er pålagt å bruke en slik veiledning. Dette er et frivillig støttemateriell til bruk lokalt.”

Når Utdanningsdirektoratet her skriver at “Dette er et frivillig støttemateriell til bruk lokalt.” er de inne på essensen av problemet: Skolene, som ikke har synspedagogisk kompetanse, trenger ikke følge veiledningsmateriellet som er utviklet av Statped og gitt av Utdanningsdirektoratet. Dette viser tydelig problemet med at den synspedagogiske kompetansen hos Statped ikke når frem til eleven. Pedagoger som underviser blinde og sterkt svaksynte barn burde være forpliktet til å benytte materialet utarbeidet av Statped slik at elevenes rett til et likeverdig opplærings- og utdanningstilbud blir ivaretatt. Da det nåværende støttemateriellet ble utarbeidet, var Statped underordnet Utdanningsdirektoratet. Utdanningsdirektoratet valgte derav å ikke lytte til de faglige rådene om å forplikte skolene til å følge retningslinjer fra Statped.

Videre skriver Utdanningsdirektoratet:

“Kompetansemålene må imidlertid gi tilstrekkelig rom for lokal tilpasning til elevenes forutsetninger.”

Dette bryter med §3-3 i forskriften til opplæringslova. Dersom dette rommet finnes, må forskriften oppdateres. Det er ikke bare i kunst og håndverk at blinde barn måles på kompetansemål de ikke har forutsetninger for å nå.

Vi fastholder vår påstand om at Utdanningsdirektoratet diskriminerer våre barn siden flere av kompetansemålene stiller krav til syn og handlingsrommet i læreplannene ikke åpner for at synsnedsettelsen hensyntas når måloppnåelse blir vurdert.

Det er en gjennomgående trend at direktoratet ikke lytter til faginstansene. Når faglige råd ikke følges, er ikke rammene som skolene trenger for å gi en tilfredsstillende opplæring tilstede. Vi mener derfor at Utdanningsdirektoratet er ansvarlige for at skolene ikke får den nødvendige veiledningen som skal til for å gi blinde og sterkt svaksynte barn den tilretteleggingen de har behov for og krav på.

Dersom Utdanningsdirektoratet mener at §§3-3 og 3-15 gir rom at elevens samlede kompetanse kan være “framifrå”, altså samsvare med beste karakter i faget (6), uten at alle kompetansemålene er oppfylt, er det nødvendig at formuleringene endres. Det er ikke slik dette tolkes ute i skolene, av PP-tjenesten eller hos Statped.

Det er opp til hver enkelt rektor hvor mye veiledning personellet får fra Statped og opp til den enkelte lærer å be om rådgivning fra Statped. Vi ser derfor at det er store forskjeller i tilbudet som gis til blinde og sterkt svaksynte barn. For å sikre at alle elever får like muligheter bør det utarbeides læreplaner for undervisning i rettighetsfagene samt alternative kompetansemål til de kompetansemålene som krever syn eller bruk av digitale verktøy som ikke er tilgjengelige med blindetekniske hjelpemidler i de ordinære fagene.

Kommentarer til kapittel 5 i tilsvaret

Synspedagogisk kompetanse

I tilsvaret skriver Utdanningsdirektoratet følgende:

“Det er riktig at det står at opplæring «bør» gis av pedagoger med synspedagogisk kompetanse på udir.no. Dette er en oppfordring til å prioritere slik kompetanse.”

Det holder ikke med en “oppfordring” til skolene om å prioritere synspedagogisk kompetanse - kompetanse er en klar suksessfaktor på om skolene lykkes i sitt arbeid med tilrettelegging.

I vedlegget til Statpeds svar på oppdragsbrev 45-09 - del 1 fra 2011 står følgende om synspedagogisk kompetanse:

“Det stilles ikke krav om synsfaglig kompetanse hos lærere som skal undervise synshemmede. Dette er et tankekors. Jo mer spesiell og utfordrende undervisningssituasjonen er, jo strengere krav bør stilles til de som skal gjennomføre undervisningen. Manglende kompetansekrav kan føre til bruk av assistenter.”

“Det er for øvrig nødvendig å stille samme krav til grunnkompetanse hos de lærerne som skal undervise i fagemner i §§ 2-14 / 3-10, som til andre lærere. En lærer som skal ha en blind elev i leseopplæring i punktskrift, må selvsagt ha kompetanse i leseopplæring. Likeledes må en som skal undervise en elev som er blind eller sterkt svaksynt i IKT eller matematikk, ha henholdsvis IKT-kompetanse og matematikkompetanse - på linje med andre faglærere.”

“Som nevnt i kap. 4.2.1 mente tilnærmet alle skolene at opplæringen av eleven i rettighetsfagene var god - med bakgrunn i at lærerne (og assistentene) hadde fått kurs og veiledning fra Huseby/Tambartun kompetansesenter. Som nevnt samme sted var skolenes synspedagogkontakter, for noen elever, ikke enig i dette. At skoler kan mene at deres opplæring av eleven i rettighetsfagene er god, bør også ses i lys av at skoler som selv ikke har synspedagogisk kompetanse, vanskelig kan vite hvor god en opplæring i rettighetsfagene er (jf. også kap. 5.3). (Bare tre skoler hadde egen tilsatt synspedagog.)”

Tilbake i 2011 var Statped veldig tydelige på at det er nødvendig å stille krav til synspedagogisk kompetanse i hos de lærerne som skal undervise synshemmede barn. Vi kjenner oss også igjen i at skoler uten synspedagogisk kompetanse selv mener de tilrettelegger godt og gir god undervisning i rettighetsfagene og innenfor den ordinære undervisningen - det er i dag ingen som kontrollerer at kvaliteten på tilretteleggingen er tilstrekkelig god nok, slik at eleven får utbytte av undervisningen. Både Statped og PPT har rådgivende roller. Dersom skolen ikke ber om råd, eller velger å ikke lytte til rådene de får, blir det opp til oss foreldre å kjempe for at barna våre skal få sin rett til et likeverdig utdannings- og opplæringstilbud oppfylt.

I mars 2020 hadde FTBB møte med Statped hvor vi i forkant hadde utfordret Statped til å være tydelige på hva de mener skal til for å lykkes. I møterefateret står følgende:

“Statped ser at følgende punkter er viktige i skolens arbeid med å gi et godt tilrettelagt tilbud til blinde elever:

- *Gode forberedelser: Spesielt i overganger. Det at kommunen benytter opparbeidet kompetanse i hele laget rundt barnet/eleven, sammen med foreldrene. Kommune må ha gode rutiner og tydelig ansvarsfordeling ved overganger.*
- *Godt samarbeid: Samarbeidet mellom hjem og skole er aller viktigst. Forskning viser at godt samarbeid har direkte innvirkning på elevens læringsutbytte. Alle aktører (PPT, skole, Statped og kommunen, NAV hjelpemiddelsentral) har en viktig rolle. Statped observerer at de ulike hjelpemiddelsentralene har ulik kompetanse. Viktig at eleven får rask bistand når utstyr ikke fungerer.*
- *Tydelig plassering av ansvar – og at rektor tar det ansvaret hen har: Rektor er en nøkkelperson og må ha kompetanse på området for å være i stand til å fatte riktige beslutninger. Dette innebærer at rektor må være aktiv, være med i møter, delta aktivt i planleggingen, ta det økonomiske ansvaret og forstå ansvaret som ligger på hver enkelt skole, legge til rette for kompetanseheving hos personalet.*
- *Kompetanse: Kompetanse er en klar suksessfaktor. Det trengs synspedagogisk kompetanse for å kunne ta imot råd å benytte dem på en effektiv måte i tilretteleggingsarbeidet. Det er viktig å starte tidlig med kompetanseheving blant personalet i forberedelsesfasen. Statped anbefaler etterutdanningen i synspedagogikk ved NTNU. Skoler har begynt å sende flere ansatte på samme modul, og det er flere fra samme skole som tar ulike moduler. Med dette oppnår man en robust kompetanse i et lærerteam. Her har rektor en avgjørende rolle som muliggjør denne kompetansehevingen. Kompetanse i PP-tjenesten er en klar suksessfaktor da de i sin sakkyndige vurdering tilrår omfang, innhold og organisering av spesialundervisningen og opplæring etter §§2.14 og 3.10.*
- *Økonomi: Økonomiske prioriteringer i form av riktig og rett mengde ressurser. Det er nødvendig å sette av tid til kompetanseheving og samhandling. Statped anbefaler to-lærersystemet i klasser med synshemmede elever. Dette krever en villet ressursbruk og de skolene som prioriterer dette lykkes i størst grad.*
- *Redusert undervisningstid for personalet: Lærerne i teamet rundt eleven trenger redusert undervisningstid og en fast oppsatt tid til samhandling i løpet av skoleuka for å gjøre nødvendige forberedelser og tilrettelegginger. Dette omfatter planlegging for hvordan undervisningen skal gjennomføres, sette seg inn i og tilrettelegge læremateriell.*
- *2-lærersystemet: Statped mener de har vært tydelige opp gjennom årene ved å anbefale rektorer å velge et tolærer-system i klasser med synshemmede elever. Dette betyr at to lærere er til stede i klasserommet, en gjennomfører fellesundervisningen rettet mot alle, og den andre læreren bistår eleven, men også de andre elevene når det er hensiktsmessig. Dette krever at begge*

lærere besitter nødvendig kompetanse og lett kan bytte roller. En slik ordning er mindre sårbar ved sykdom og andre endringer. I tillegg vil tolærer-systemet være en god støtte for å gjennomføre inkluderende praksis.

- *Inkluderende praksis: Det er en suksessfaktor at undervisningen gjennomføres i en inkluderende praksis, det vil si at alle elever skal få sin opplæring i elevfellesskapet. Den synshemmede eleven mottar da sin undervisning i klasserommet. Dette er viktig for å kunne bli selvstendig og for å kunne utvikle vennskap. Samtidig gir det et viktig budskap til alle andre elever; selvfølgelig skal den blinde/ sterkt synshemmede eleven motta undervisningen sin i klasse sammen med alle andre.*
- *Friminutt: Styrkt aktivitet i friminutt og nødvendig støtte fra voksne. Inkluderende og legger til rette for aktiv deltagelse i fellesskapet, med alle andre barn. Styrker mestringsfølelsen.*
- *Selvstendighet: Stort fokus på selvstendighet hos eleven er en klar suksessfaktor.”*

Viser til vedlegg:

Vedlegg 6: 2022-03-18-Referat-møte-FTBB-Statped

Veiledningen som gis på Utdanningsdirektoratets samsvarer ikke med de faglige anbefalingene fra Statped i 2011 og hva Statped i dag lister opp som suksesskriterier. Når Utdanningsdirektoratet på sine nettsider underkommuniserer behovet for hva som skal til for å lykkes i arbeidet med å tilrettelegge undervisningen for blinde og sterkt svaksynte elever, er ikke rammene tilstede for at skolene skal kunne mestre å gi elevene et likeverdig opplærings- og utdanningstilbud.

Utdanningsdirektoratets valg om å ikke lytte til denne elevgruppens stemme i det som omhandler behovet for kompetanse hos de som underviser, har ført til en diskriminering av de blinde og sterkt svaksynte elevene, da forholdene ikke ligger til rette for at disse elevene skal få et likeverdig opplærings- og utdanningstilbud.

Kompetansekrav

Siden det ikke stilles krav til kompetanse for å undervise etter §§2.14 og 3.10, får ikke de blinde og sterkt svaksynte elevene opplæringen de trenger i punktskrift, mobilitet og tekniske hjelpemidler. Det er som kjent heller ingen læreplan i for denne undervisningen. Det er ikke slik at Statped på eget initiativ hjelper skolene med kompetansemål for denne viktige undervisningen. Statped veileder kun etter at de blir spurt om råd. Skoler som velger å ikke rådføre seg med Statped, får dermed heller ingen veiledning i hvordan de skal undervise etter de nevnte paragrafene og hva eleven bør mestre på de ulike årstrinnene.

De siste årene har vi sett en kraftig økning i bruken av digitale læremidler i skolen. Dagens situasjon stiller krav om et høyt digitalt ferdighetsnivå hos pedagogene som underviser blinde og sterkt svaksynte barn. Synspedagogisk kompetanse er nødvendig for å forstå hvordan de digitale læremidlene fungerer sammen med blindetekniske hjelpemidler.

Utdanningsdirektoratet må forstå viktigheten av at det må også stilles krav til synspedagogisk kompetanse hos pedagogene som underviser blinde og sterkt svaksynte elever.

Brudd på regelverket?

Her skriver Utdanningsdirektoratet følgende i sitt tilsvarende:

“Punktskrift er et skriftsystem som ikke regulert i språkloven. Det har tidligere vært vurdert om det også burde vært egne læreplaner i punktskrift m.m., se vedlegg. At man i 2011 sammen med to kompetansesentre vurderte at det ikke var et slikt behov, men heller behov for veiledning, underbygger at det har vært en begrunnet og saklig grunn til å skille mellom disse gruppene, jf. likestillings- og diskrimineringsloven §§ 6 og 8, jf. § 9.”

De faglige rådene fra 2011 var ikke at det kun var behov for veiledning.

Statped anbefalte at det ble utarbeidet retningslinjer, som ga en grad av forpliktelse til skoleeier, og at det ble stilt krav til synspedagogisk kompetanse hos lærerne som underviser blinde og sterkt svaksynte elever.

Utdanningsdirektoratet valgte å ikke lytte til disse faglige rådene. Det er også interessant at Utdanningsdirektoratet mener de har en saklig grunn til å forskjellsbehandle to elevgrupper med hvert sitt sansetap på bakgrunn av at punktskrift ikke er definert som et eget språk. Siden forskjellsbehandlingen ikke er til denne elevgruppens beste, eller begrunnet fra de faglige instansene som har uttalt seg i saken og representere deres stemme, vil ikke forklaringen Utdanningsdirektoratet gir underbygge at det har vært en saklig grunn for å skille mellom disse to elevgruppene med ulike sansetap jf. ldl. §§ 6 og 8, jf. § 9. Med en manglende saklig grunn for forskjellsbehandlingen styrkes påstanden om Utdanningsdirektoratets diskriminering av elevgruppen blinde og sterkt svaksynte.

Det har, så vidt vi er kjent med, aldri blitt vurdert om blinde og sterkt svaksynte elever har behov for egne likeverdige læreplaner som tar hensyn til synsnedsettelsen, kun om det var behov for egne læreplaner i opplæring etter §§ 2.14 og 3.10. Dette er kritikkverdig, siden det ved mange anledninger er blitt tatt opp at blinde elevers mulighet til å oppnå kompetansemålene i de ordinære læreplanene er redusert ene og alene pga sansetapet.

Det at Utdanningsdirektoratet i sitt tilsvarende viser til at de allerede nå, knappe to år etter innføringen av nye læreplaner, innser at det kan være relevant å se på behovet for egne læreplaner for blinde og sterkt svaksynte elever på nytt, understreker i hvor stor grad denne elevgruppen er blitt forsømt og ikke tatt hensyn til i arbeidet med å utvikle nye læreplaner.

I sitt tilsvaer skriver Utdanningsdirektoratet:

“Dersom det skal vurderes egne læreplaner for elevgruppen blinde og sterkt svaksynte i flere fag, bør vurderingen ta utgangspunkt i at elevene har behov for å utvikle en kompetanse som er likeverdig, men ikke lik som i ordinære læreplaner. Det må også legges til grunn at skolen skal gi alle elever likeverdige muligheter til læring og utvikling, uavhengig av deres forutsetninger, jf. Overordnet del.”

Med dette tydeliggjøres det at Utdanningsdirektoratet anerkjenner denne elevgruppens store utfordring i deres mulighet til å oppnå kompetansekravene i de nye læreplanene. Det er gledelig å se at Utdanningsdirektoratet er enig med oss i at det trengs andre kompetansemål for blinde og sterkt svaksynte slik at de kan utvikle en likeverdig kompetanse i fagene.

På bakgrunn av den alvorlige situasjonen blinde og sterkt svaksynte elever befinner seg i, bør Utdanningsdirektoratet ta til orde for at det gjøres en helhetlig gjennomgang av undervisningstilbudet som gis til denne elevgruppen, og igangsette strakstiltak som bedrer situasjonen på kort sikt.

Det er nå på tide at Utdanningsdirektoratet tar hensyn til disse barna sitt beste og lytter til deres stemme.